

Gender and the Politics of Time: Feminist Theory and Contemporary Debates

Šubrt, Jiří

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Šubrt, J. (2009). Gender and the Politics of Time: Feminist Theory and Contemporary Debates. [Review of the book *Gender and the Politics of Time: Feminist Theory and Contemporary Debates*, by V. Bryson]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(1), 219-222. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65737>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

Valerie Bryson: *Gender and the Politics of Time: Feminist Theory and Contemporary Debates*
Bristol, Policy Press 2007, 222 s.

Valerie Brysonová je profesorkou politologie na univerzitě v Huddersfieldu (West Yorkshire). Její zájem je dlouhodobě orientován na oblast feministické politiky, jíž se zabývala ve dvou předchozích dílech *Feminist Political Theory: An Introduction* (Washington D.C.: Marlowe & Company 1992, 2. vydání Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2003) a *Feminist Debates: Issues of Theory and Political Practice* (New York: NYU Press 1999). Nová autorčina kniha z r. 2007 zkoumá vztah mezi třemi problémovými oblastmi, které představují gender, politika a čas.

Úvahy nad těmito problémy jsou orientovány dvěma základními předpoklady: Podle prvního mají způsoby, jimiž je čas v soudobé kapitalistické společnosti pojímán, užíván a hodnocen, klíčový význam pro udržování genderové nerovnosti ve veřejném i soukromém životě, tedy pro reprodukci procesů, jimiž jsou konec konců poškozovány jak ženy, tak i muži. Podle druhého jsou tyto negativní efekty v důsledku proměn soudobé společnosti stále zřejmější a zřetelnější a ve své podstatě znamenají, že čas dnešního života je stále podřízen kultuře a rytmu společnosti minulé, historicky překonané. Základní poselství knihy zní, že čas by se měl stát jednou z ústředních kategorií jak ve feministické teorii, tak i v politické praxi. Autorka v žádném případě netvrdí, že čas je klíčem k pochopení všech problémů, spíše se kloní k představě, že politika času představuje jeden z významných okruhů feministického myšlení, který se protíná s jinými problémovými okruhy, a ty je potřeba zachytit a analyzovat v jejich vzájemných vazbách a souvislostech. Zároveň ale již nastiňuje i cíl, k němuž by úsilí na tomto poli mělo směřovat: Je potřeba opustit formu času, která je vázána na jeho ekonomické, redukcionistické pojetí a je

spojena s tradiční dělbou genderových rolí. Místo ní je třeba prosadit jiné, kvalitativní chápání času, které respektuje hodnotu mezilidských vztahů a bere v potaz určité přirozené rytmy. Tlaky a tenze, které působí na postavení žen v soudobé společnosti, mají kumulativní povahu; podle autorky recenzované monografie je potřeba tuto skutečnost nejen zkoumat, ale je zapotřebí jí i čelit cílenou feministickou politikou.

Brysonová se snaží vidět čas v jeho různorodých a mnohotvárných aspektech. Konstatuje, že existuje mnoho způsobů, jak je chápán, využíván, měřen, hodnocen a kontrolován, a to vše má svůj politický rozměr a svoji existenciální naléhavost. Politika času je významná nejen proto, že se jedná o určitý vzácný zdroj, jehož rozdělení se stává předmětem soupeření, konfliktů a bojů, ale také proto, že je to fenomén, který má vazbu na složitý řetězec otázek, jež se týkají problematiky historie, genderové identity a vztahu mezi různými kulturami. Těžiště autorčiny argumentů nicméně spočívá v kritice „komodifikovaného“ hodinového času, která je ve své podstatě blízká perspektivě Marxové: v kapitalistické ekonomice platí, že čas jsou peníze a potřeba lidského rozvoje zde nemá místo. Jako alternativu k tomu zúženému a odcizenému pojetí času staví autorka feministickou politiku přistupující k lidským potřebám a zájmům citlivě a s respektem, politiku, která prosazuje hodnocení a odměňování nejen na základě ekonomických kritérií, ale také s ohledem na čas věnovaný mezilidským vztahům, péči o ostatní, občanským aktivitám a společensky prospěšným činnostem.

Autorčino promyšlení sledovaných otázek je založeno na předpokladu, že členové společnosti mají mnohé potřeby, zájmy a odpovědnosti, a to jak kolektivní, tak i individuální povahy. Protože zdaleka ne všechno z toho je pokrýváno nabídkou zboží a služeb na trhu, je úkolem politiky se těmito problémy zabývat a napomáhat k jejich řešení (např. podporou pečovatelských slu-

žeb). Je zřejmé, že takto orientovaná politika koresponduje se sociálnědemokratickými principy, a je naopak v rozporu s individualistickými představami liberalismu. Brysonová na stránkách své knihy několikrát vyzvedá jako pozitivní příklad skandinávských zemí a jejich modelu sociálního státu (i když ani ten nevidí jako zcela bezproblémový).

Autorka soudí, že má-li být feministická politika času efektivní, musí být postavena na solidních odborných základech. To je také evidentně hlavním důvodem, proč ve své knize vybočila z proudu obecné, feministicky orientované politické teorie, již až doposud rozvíjela, a pustila se na dosti specifické pole. Kniha přináší informace o relativně rozsáhlé škále přístupů k problematice času. Cílem autorky je vytěžít vše podstatné z již existující báze poznatků a idejí, a co je v ní shledáno jako podnětné, spojit s novými, vlastními stanovisky. Důraz je přitom kladen především na to, co má významné implikace z hlediska genderu a politiky času.

Recenzovaná kniha je obsahově rozdělena do tří částí. V první nazvané „Čas, politika a společnost“ (kapitola 1.–3.) se autorka zaměřuje na to, co označuje jako hlavní proud teoretického uvažování o politice času. Konstatuje, že ačkoli většina prací na toto téma byla napsána muži, lze v nich do značné míry načerpat inspiraci pro feministické myšlení. Nelze však přitom zapomínat na to, že se jedná o texty založené na určitých nereflektovaných předpokladech, v nichž se promítá mužská zkušenost práce, rodinného života a volného času a v nichž jsou časové zkušenosti i potřeby žen ignorovány nebo marginalizovány.

V první kapitole sleduje autorka linii úvah o politice času směřující od K. Marxe k A. Giddensovi a P. Piersonovi. V druhé kapitole se zabývá širším spektrem sociálněvědních přístupů k otázce času (Durkheim, Weber, Malinowski, Coser, Thompson, Bourdieu, Adamová, Nowotná aj.). Ve

třetí zkoumá sociologické a politické aspekty pracovního a volného času.

První část knihy dospívá k formulaci politického požadavku organizovat čas především v souladu s principy spravedlivosti, nikoli ziskovosti. Autorka si uvědomuje, že takový požadavek je ve své podstatě velmi radikální a je v opozici vůči dominantním ekonomickým zájmům, přesto však jeho prosazování považuje za smysluplné. Vychází přitom z předpokladu, že kapitalismus není nějakým neměnným, monolitickým faktem, nýbrž komplexem proměnlivých a stále se vyvíjejících sociálních institucí, které se utvářejí a formují v důsledku cílevědomého lidského jednání. Její hodnocení možností a perspektiv, které v tomto směru může feministická politika očekávat, je v zásadě střízlivé a realistické; v žádném případě se nedomnívá, že by mohla vést k nějakým okamžitým, zásadním změnám. Za významnou a povzbuzující považuje nicméně už samu skutečnost, že se určité nové představy stávají základem diskuse o žádoucích alternativách v politice času. Soudí, že by rozvoj těchto diskusí mohl mít vliv na státní politiku, zejména na to, jakým způsobem jsou ve společnosti reflektovány a hodnoceny určité způsoby vynakládání času.

V druhé části knihy s názvem „Feministická perspektiva“ (kap. 4.–6.) se autorka pokouší vytvořit pro feministickou politiku času nový rámec, odlišující se od toho, v němž se až doposud odehrávala převážná část diskusí na toto téma. Má se jednat o rámec, který je alternativou k dominantní mužské perspektivě, a jako takový je „výzvou“ privilegované „normalitě“ mužských kvalit, zájmů a perspektiv.

Ve čtvrté kapitole autorka formuluje svá základní stanoviska ve vztahu k porozumění odlišnosti genderových identit a společenské nerovnosti. V páté kapitole nastiňuje přístup, který se snaží z feministických pozic překonat dichotomii veřejné a privátní sféry, jež, jak dokládá, koresponduje do značné míry s konvenční dělbou

mužských a ženských rolí. Šestá kapitola nastoluje otázku možných forem a strategií feministické politiky.

Brysonová v této části knihy rozvíjí stanoviska týkající se obecných přístupů k formulování feministické politické teorie, která už před tím rozpracovala ve svých předchozích knihách. Závěry, k nimž dospívá, a politické požadavky, které nastoluje, nemají rozhodně radikální povahu, jsou spíše reformního charakteru. Autorka soudí, že současná společnost s jejími institucemi představuje velmi komplexní celek vzájemně propojených struktur a procesů, které mají různorodou povahu a vyžadují diferencovaný přístup. V těchto strukturách a procesech sice stále dominují ekonomické tlaky a „patriarchální časový režim“, zároveň je v nich ale možné nalézat řadu možností a příležitostí, o které se lze při uplatňování feministické politiky opřít a využít je. Brysonová polemizuje s představou, že bez radikální změny na národní či dokonce globální úrovni nelze žádné významné změny v postavení žen prosadit. Takový názor považuje nejen za nerealistický, ale i paralyzující. Proti němu vyzvedá význam drobných změn, které se mohou kumulovat, čímž může jejich efekt výrazně narůstat.

Prosazování politických zájmů je vždy spojeno s vyvíjením určitých aktivit a tlaků. Při nich se mohou dostávat do určitých střetů i jednotlivé feministické proudy. Brysonová bere na zřetel, že feministická hnutí jsou programově rozrůzněná a přicházejí s požadavky, které se mohou v té či oné míře lišit. Zdůrazňuje proto, že je zapotřebí udržovat mezi jednotlivými feministickými skupinami otevřenou komunikaci a případně i mírnit jejich idealismus či radikalismus se smyslem pro politickou realitu. Navíc situace v jednotlivých zemích může být v řadě ohledů odlišná. Svůj vliv tu má vnitřní ekonomická, politická a sociální situace, ale i vnější podmínky, mezinárodní situace a globalizační procesy (které přináší nové překážky, ale i nové příleži-

tosti). Brysonová zdůrazňuje, že některé prvky feministické politiky vyvinuté v určitém společenském kontextu nemusí být kompatibilní s jiným společenským prostředím, a proto nemohou být nereflektovaně a beze změny přenášeny jinam.

Ve třetí, závěrečné části knihy nazvané „Za feministickou politiku času“ (kap. 7.–10.) se autorka snaží syntetizovat poznatky, ke kterým dospěla v předchozích dvou částech, a prozkoumat možnosti, které se tak otevírají jak v oblasti čisté teorie, tak především v oblasti politické praxe.

Sedmá kapitola rekapituluje základní feministická stanoviska k obecné problematice společenského času. Osmá kapitola se snaží najít adekvátní stanovisko k diskusím, v nichž se na jedné straně zdůrazňuje specifická temporalita procesů probíhajících v ženském těle a zároveň je na druhé straně odmítáno chápání ženského času jako zásadně odlišného od času mužského. Devátá kapitola se vrací k tematice placené a neplacené práce. Desátá kapitola shrnuje dosavadní poznatky teoretické i empirické povahy a přináší argumenty ve prospěch teze, podle níž má politika času pro feminismus klíčový význam.

Brysonová odmítá představu, že by „ženský čas“ a „mužský čas“ měly být nahlíženy jako uzavřené, exkluzivní kategorie. Zároveň ale zdůrazňuje, že není možné přehlížet skutečnost, že ženy mají méně volného či disponibilního času než muži a že jsou mnohem více zatíženy břemenem neplacené domácí práce. Feministická politika se proto musí orientovat nejen na otázku distribuce placené práce, neplacené práce a volného času, ale také na to, aby čas věnovaný neplaceným aktivitám orientovaným na druhé byl řádně ohodnocen a odměněn jako klíčový příspěvek k celkovému blahobytu společnosti, na jehož realizaci se mají podílet ženy rovným dílem s muži.

Feministická politika času, jejíž program se Valerie Brysonová snaží formulovat, není ani idealistická, ani radikální.

Je to politika, která sází na probíjování drobných změn, jejichž nárůst a souběh by mohl navodit zásadní proměnu charakteru celé společnosti. Bude jistě zajímavé sledovat, nakolik se Brysonové podaří se svými

názory v soudobé feministické diskusi prosadit a jaké místo a význam bude politice času v dalším vývoji feministického myšlení přisuzován.

Jiří Šubrt

**Příležitost doktorandům k vědecké práci
v sociologické teorii a metodologii**

FSV UK v Praze nabízí 5 doktorandským studentům/studentkám účast ve společném výzkumném projektu: „Klasické inspirace současného sociologického výzkumu.“ Projekt je zaměřen na sociologickou metodologii a teorii a na filozofii vědy a hledá inspiraci pro řešení složitých otázek současného sociologického výzkumu v klasických pracích druhé poloviny dvacátého století.

Školiteli budou: prof. PhDr. Miloslav Petrusek, prof. PhDr. Hynek Jeřábek,
PhDr. Jan Balon, Ph.D., a Mgr. Tomáš Holeček, Ph.D.

Nabízíme: intenzivní spolupráci, tvůrčí prostředí společného výzkumného semináře, příležitost k vědeckému růstu, dodatečné stipendium (podáváme žádost o doktorandský grant GAČR).

Požadujeme: plné nasazení, motivaci k tvůrčí práci, dobré vstupní znalosti a badatelské nadšení.

Příhlášky k doktorandskému studiu posílejte prosím nejpozději do 30. dubna standardním způsobem na FSV UK. Podrobnosti Vašich doktorandských projektů a přihlášek je třeba domluvit předem s některým ze školitelů.

webové stránky: <http://iss.fsv.cuni.cz/ISS-15.html>
kontaktní e-mail: jerabek@fsv.cuni.cz